

سلسله مقالات " مبانی مذهب اسماعیلی " (2)

آشنایی با شخصیت، کار و فعالیت برخی از رجل برجسته اسماعیلی

یعقوب ابن کلس (Jacob Kelse) (کلس وزیر)

یعقوب ابن کلس دانشمند، متفکر و شخصیت برجسته دولتی فاطمیان بود. ابن کلس در سال 318 هج / 930 میلادی در خانواده ی یهودی در بغداد بدنیا آمد. خانواده ابن کلس به بازرگانی اشتغال داشت، پدرش به بلاد مختلف سفرها میکرد و گاهی او را نیز با خود میبرد تا تجربه کسب کند. ابن کلس نسبت استعداد سرشاریکه در بازرگانی داشت با پدرش بغداد را به مقصد شام که در آنوقت از رونق خوب بازرگانی برخوردار بود، ترک نمود. ابن کلس در شام به خرید و فروش اموال مشغول کار شد. تجربه ایکه از پدر آموخته بود، و استعداد خارق العاده ایکه داشت ، در اندک مدت صاحب مال و ثروت زیاد شد. وی بعد از فوت پدر با اموالیکه داشت رهسپار دیار مصر گردید، که توسط خاندان آحشیدیان (323 – 358 هق/ 935 – 969 م) اداره میشد. ابن کلس که در حسابداری و امور مالیات دارای استعداد خوب و سرشار بود ، توانست توجه کافور آحشیدی حاکم مصر (متوفای 357 هق/ 968 م) را بخود جلب نماید. کافور او را متصدی دیوان مالی مصر و شام ساخت، به اصطلاح امروزی وزارت مالیه به وی تفویض گردید. ابن کلس دین اجدادی خود یهودیت را رها کرد و اسلام آورد. در مورد مسلمان شدن ابن کلس دو نظر وجود دارند، برخی بر آن اند که وی به امید وزارت اسلام را قبول نمود، گروه دیگر میگویند که او قبل ازینکه به وزارت برسد مسلمان بود. هرچه بود یعقوب ابن کلس مسلمان شد، و مقام وزارت را نیز از ان ساخت.

رویکار آمدن ابن کلس در مقام وزارت مصر و شامات موقعیت و مقام ابوالفضل جعفر بن فرات در دربار کافور متزلزل گردید. بن فرات خصومت و دشمنی با ابن کلس را شروع کرد ولی تا کافور زنده بود از دستش چیزی ساخته نمیشد. پس از درگذشت کافور (357 هق) خصومت وزیر اسبق با وزیر جدید علنی شد، جعفر بن فرات علنی قصد آزار رساندن به ابر کلس را شعار خود ساخت.

ابن کلس که دشمنی و کینه ابن فرات را نسبت بخود بصورت علنی درک کرده بود و خود را در بین انبوه از هواداران ابن فرات تنها دید و تاب مقاومت در توطئه های گوناگون را در خود نیافت، بصورت مخفیانه با اسماعیلیان که در همسایگی با مصر خلافت خود را اعلان کرده بودند، و هر آن حمله بر مصر محتمل بود، برقرار ساخت. ابن کلس ناراضی بودن مردم از بنی آخشید را بخوبی درک میکرد و همچنین نیروی فاطمیان نیز برایش قابل درک بود، کافور در موقفی نبود که در برابر فاطمیان مقاومت کند. یعقوب ابن کلس متداوم از ضعف و خرابی دولت آخشید به فاطمیان گزارش میکرد، و از ایشان تقاضا میکرد تا با اغتنام فرصت بر مصر حمله کنند.

امام المعزالدین الله خلیفه فاطمی لشکر نه چندان بزرگ را تحت فرمان سردار دلیر و رزم آزموده اش جوهر مامور فتح مصر نمود. جوهر سردار فاتح فاطمیان در دوران امامت المعزالدین الله به حاکمیت بنی آخشید خاتمه داد و مصر را بدون کمترین مقاومت، جنگ و درگیری بدست آورد. جوهر شهری را آباد نمود که بنام قاهره معزیه یاد میشد، قاهره معزیه عبارت از قاهره امروزی پایتخت مصر همان قاهره معزیه است که جوهر او را بنا نهاد.

خلیفه المعز سه سال بعد از فتح مصر وارد قاهره شد. تا این مدت جوهر اداره امور را در دست داشت و وی تمام مامورین دولت قبلی را در مقامشان ابقا داشت. ابن کلس در دربار فاطمیان نیز بکارهای دیوانی اشتغال داشت ولی وزارت در دست توانای جوهر بود.

بعد از رحلت امام المعز، در دوران خلافت امام العزیز ترکان در شرق خلافت اقتدار زیاد بدست آورده ، اقتدار فاطمیان را نسبی متزلزل ساختند. جوهر سردار نامی و رزم آور فاطمی که در سنین پیری قرار داشت، به صورت غیر مترقبه در شام شکست خورد . این شکست شامات بر روحیه جوهر تاثیر منفی نهاد، و او نتوانست خود را ببخشد، دیگر از مقام وزارت و سرداری سپاه دست کشید و خانه نشین شد. خلیفه شخصا فرماندهی سپاه را در دست گرفت و به مشوره ابن کلس بر شام حمله کرد. خلیفه شامات را دوباره بدست آورد، و یاغیان را از قلمرو فاطمیان بیرون راند. خلیفه در سال 367 هـ ق آلپ تگین شورشی را شکست داد؛ و بار دیگر اقتدار خود را در شرق خلافت تثبیت کرد. در فقدان جوهر خلافت به شخص کار آزموده و مجرب نیاز داشت. خلیفه برای تصدی مقام وزارت شخص ابن کلس را مساعدتر از دیگران یافت و مقام وزارت را در رمضان 368 هـ ق بوی تفویض نمود. ابن کلس مزید بر اینکه یکی از رجال برجسته دولتی بود، در ضمن یکی از شخصیت‌های مجرب فرهنگی نیز محسوب میشد. وی در راه اعتلای سیاسی و فرهنگی فاطمیان جد و جهد فراوان بخرج داد. او توجه ویژه‌ای به مسائل فرهنگی داشت و گروهی از فقها، علما، پزشکان و شعرا پیرامون او گردآمده بودند، آثار و آفریده های خود را در مجلس وزیر عرضه می‌کردند.

همچنانکه در بالا تذکر یافت ، یعقوب ابن کلس گذشته از دانش پروری، خود نیز اهل قلم بود. از تالیفات زبده او عبارت اند از:

- کتاب فی القراءات
- کتاب فی الادیان

- کتاب فی آداب رسول الله
- کتاب فی علم الابدان و صلاحها
- رسالة الوزيرية یا مصنف الوزير، در فقه اسماعیلیه.

یکی از مهم‌ترین اقدام فرهنگی ابن کلس را میتوان تبدیل جامع الازهر به مرکز علمی محسوب نمود. به درخواست او، خلیفه العزیز برای ۳۷ نفر از فقها مقرری تعیین کرد و ایشان را در خانه‌های مجاور الازهر سکنی داد.

از میان بناها و آثاری که ابن کلس پدید آورد، می‌توان به جامع الحاکم و هفت باغ در قاهره معروف به «بساتین الوزير» اشاره کرد.

ابن کلس در ۶۲ سالگی بیمار شد و به سال ۳۸۰ قمری / ۹۹۱ میلادی درگذشت. در آخر عمرش العزیز شخصاً بر بستر او حاضر شد و پس از مرگ بر جنازه‌اش نماز گزارد و اشک ریخت. مراسم کفن و دفن او با نهایت شکوه جلال همانگونه که در خور یک دولتمدار زبده و یک فرد سیاسی باشد، برگزار شد.